

Musiikki, yhteiskunta ja pragmatistinen väärinymmärrys

Juha Ojala, Tuire Ranta-Meyer, Ari Poutiainen

Tämä *Musiikki*-lehden numero jatkaa edellisessä numerossa alkanutta yhteiskuntateemaa viiden artikkelin voimin. Juha Torvinen käsittelee artikkelissaan musiikin ja yhteiskunnan suhdetta suomalaisten nykysäveltäjien ajattelun ja kokemuksen kautta – olivat he sitten taidemusiikin avantgardea tai eri perinteiden vaalijoita. Hän on halunnut tutkia, miten nykyaikainen musiikki on säveltäjänsä mukaan yhteiskuntaan nähden vapaata, autonomista, tiedostavaa, kantaa ottavaa, vaikuttamaan pyrkivää? Voiko nykysäveltäjä muuttaa yhteiskuntaa? Kyselytutkimus nostaa esiin sosiohistoriallisen tiedostamisen, autonomisuuden ja marginaalin diskursseja neljän teeman kautta: musiikin sosiaalishistoria, musiikkiteosten sosiologisuus, säveltäjän yhteiskunnallinen toiminta ja säveltämistä koskevien esteettisten näkemysten historiallisuus.

Susanna Välimäki puolestaan paneutuu artikkelissaan vuoden 2015 Meidän Festivaaliin. Hänen tutkimuksessaan korostuvat yhteiskunnallisen osallistumisen ja yhteisöllisyyden näkökulmat. Välimäki pohtii esimerkiksi sitä miten festivaali voi tarjota mahdollisuuden yhteiskunnalliselle herättelylle ja ajattelulle. Festivaalilla sovelletaan kekseliäästi muita taidemuotoja (kuin musiikkia) sekä esimerkiksi niin kutsuttuja perinne- ja populaarimusiikin tyylejä, vaikutteita ja teoksia. Artikkelinsa lopuksi Välimäki listaa Meidän Festivaalilla ilmeneviä tekijöitä, jotka tekevät siitä musiikkifestivaalin saralla esikuvallisen yhteiskunnallisen taiteen osalta.

Marjaana Virtasen artikkelin keskipisteessä on musiikillinen vuorovaikutus ja kamarimusiikillisuus, siten kuin ne ilmenevät vuoden 2015 Meidän Festivaalilla. Hän erittelee niin muusikkojen kuin yleisön ja muusikkojen välistä sekä yleisön keskinäistäkin vuorovaikutusta. Virtasen tutkimuksen perusteella Meidän Festivaalien konserttien kamarimusiikillinen vuorovaikutus on tiivistä ja laajentaa perinteistä muusikkoutta uusiin suuntiin, kuten hetkessä tapahtuvaan improvisaatioon ja ei-hierarkiseen yleisösuhteeseen. Virtasen mukaan Meidän Festivaalilla voidaan nähdä, kuinka yleisön ja esiintyjien välinen perinteinen hierarkia murtuu ja kuinka muusikkous kietoutuu niin säveltäjäyteen ja tekijyyteen kuin myös esityksen vastaanottamiseen.

Ilona Rimpilä käsittelee artikkelissaan taiteilijuutta työelämän ja työmarkkinoita säätelevien normien näkökulmasta. Hän pyrkii sovittamaan esiin nousevat teemat musiikkitieteellisen muusikkoututkimuksen alueelle tuomalla musiikintutkimuksellisia otteita uuden työn ja luovan talouden näkökulmiin. Artikkelivalaisee taideammatin erityispiirteitä työn toteuttamisen ehdoista käsin. Kun taiteellinen työ ei ole hevin taipunut perinteisen palkkatyön normeihin, epätyypilliset työn tekemisen tavat on monesti voitu tulkita muusikoiden työmarkkina-asemaa ja vaikkapa työttömyysturvaa heikentävästi.

Yhteiskuntateema on esillä myös Helena Tyrväisen artikkelissa, jossa hän jatkaa ranskalais-venäläisten musiikkisuhteiden tutkimista. Kyseessä on poikittaisleikkaus Ranskan kolmannen tasavallan poliittiseen historiaan 1800-luvun lopulla ja siihen, miten musiikkia käytettiin tasavaltalaisen identiteetin lujittamiseen. Tarkastelu keskittyy erityisesti Ranskassa vuonna 1893 Venäjän merivoimien vierailun kunniaksi järjestettyihin ”venäläisiin juhliin”, joissa musiikilla oli diplomatiaan liittyvä tärkeä rooli. Tyrväinen kuvaa kirjoituksessaan, miten juhlat toteutettiin eri ryhmien yhteistyönä ja miten ne muodostuivat mukaan kutsutun lehdistön myötävaikutuksella kaikkia kansankerroksia koskevaksi eräänlaiseksi siirtymäriitiksi, musiikillisen maun ohjailuksi ja valtiollisesti johdetuksi identiteettityöksi.

Musiikin ja yhteiskunnan suhde on esillä muuallakin keskustelussa, kuten jälleen tämänkeväisessä musiikintutkijoiden symposiumissa ja musiikkitieteellisen seuran uudessa blogissa.¹ Vaikka erityisesti viime aikoina taide-, tiede- ja koulutuspolitiikka ja siihen liittyvä, kertojasta riippuen kehittämistoimenpiteiksi tai resurssileikkureiksi kuvatut suuntaukset ovat olleet keskustelua liikkeelle paneva ja sitä ylläpitävä voima, kyse ei ole ainoastaan (joskus epätoivoiseltakin tuntuva) asemasodasta sivistyksen ja kulttuurin, taiteen ja tieteen puolesta ja niitä vastaan. Mukana keskustelussa on myös aito tarve arvioida millaisia merkityksiä ja vaikutuksia toiminnallamme musiikin parissa on.

Koko kasvavan väestönosan tavoittavassa yleissivistävässä musiikkikasvatuksessa sekä musiikkialan ammatteihin johtavissa taiteen perusopetuksen ja musiikin ammatillisen ja korkeakoulutason koulutuksessa näitä toiminnan merkityksiä ja vaikutuksia joudutaan käsittelemään jatkuvasti: opetus on *praktiikkaa* eli toimintaa, jossa pyritään tietyillä menetelmillä saavuttamaan tiettyjä tavoitteita (ks. esim. Regelski 2016; Siljander 2016). Praktiikkaan kuuluu toiminnan jatkuva arviointi ja toimintatapojen muuttaminen tarpeen mukaan haluttuja tavoitteita, merkityksiä ja arvoja vastaavaksi. Kriittiseksi muodostuvatkin kysymykset siitä, kuinka praktiikkaa arvioidaan, mitkä ovat vallalla olevat arvot, ja mitä siitä seuraa. Christopher Small (2010, 284) totesi Ison-Britannian tilanteesta vuosituhanen vaihteen kiepeillä, että

[k]un Tony Blair löysi itsensä pääministerin toimistosta 1997 ja häneltä kysyttiin hänen hallintonsa ensimmäisiä prioriteetteja, hän vastasi: ”Kasvatus, kasvatus ja kasvatus.” Brittiläisiin kouluihin sittemmin toteutetut muutokset eivät johda ajattelemaan, että hän ajatteli kasvatusta kunkin oppilaan inhimillisen potentiaalin kehittämisenä vaan pikemminkin oppilaiden sopeuttamisena brittiläisen (jäljellä olevan) teollisuus- ja palveluteollisuusvaltion tarpeisiin.

¹ Jyväskylän symposium 19.–21.4.2017 oli järjestyksessä jo kahdeskymmeneensimmäinen. Tapahtuman järjestivät Jyväskylän yliopiston musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos ja Suomen musiikkitieteellinen seura yhteistyössä Suomen Etnomusikologisen Seuran sekä Music, Nature, and Environmental Crises -tutkimusprojektin kanssa. Suomen musiikkitieteellisen seuran blogin avasi puheenjohtaja Markus Mantere. Blogi on osoitteessa <https://mtsnet.wordpress.com/category/blogi>.

Small (2010, 288) uskoo teollisuuden ja kaupan tarpeiden hallitsevan koulutusta jatkossa niin vahvasti, että pessimismissään näkee ainoaksi vaihtoehdoksi musiikinopetuksen siirtämisen radikaalisti pois kouluista. Koulutuksenhan ei pitäisi haitata kasvatusta (sama, 284–285; Allen 1894, 139). Suomalaisen yhteiskunnan rakentamisen lähtökohtana on kuitenkin ollut laadukas, koko väestön tavoittama koulutus, ja musiikki on ollut osa kansanopetusta käytännössä aina. Esimerkiksi vuoden 1866 kansakouluasetuksessa seminaariin pyrkijältä vaadittiin ”hyvä musiikkikorva” (Pajamo 2009, 31–33). Monipuolisesta musiikin ja musiikkikasvatuksen merkityksellisyyttä esilletuovasta tutkimusevidenssistä huolimatta (ks. esim. Louhivuori 2009; Hallam 2015) musiikin asemaa oppiaineena on kuitenkin kotimaassakin toistuvasti jouduttu aktiivisesti puolustamaan niin peruskoulussa, lukiossa kuin opettajankoulutuksessakin.

Mutatis mutandis tämä väline- ja itseisarvoja vilisevä keskustelu koskee myös musiikintutkimusta, johon opetuksenkin eri koulutustasoilla tulee luonnollisesti perustua. Sen arvioiminen, millainen yksilöllinen tai yhteiskunnallinen merkitys musiikilla, musiikkikasvatuksella tai musiikintutkimuksella, ei ole helppoa. Jotta arvioinnille ja sen perusteella tapahtuvalle argumentoinnille olisi katetta, on selvää, että *musiikin edistämisen* (music advocacy) pitää perustua kriittisesti arvioituun tutkimustietoon. Jo vuonna 1986 yhdysvaltalaisessa keskustelussa varoitettiin, että ”[t]aidekasvatusyhteisön täytyy suhtautua edistämisliikkeeseen niin positiivisesti kuin mahdollista luopumatta älyllisestä perustasta, jolle koko vakava[sti otettava] kasvatus taidealoilla perustuu” (Mark 2002, 45). Samaa perusteltavuutta voitaneen odottaa kaikilta keskusteluun osallistuvilta, jos totuutta tavoitellaan.

Totuuden käsitteessä voikin olla suurin haaste. Elämmekö todellakin totuudenjälkeistä aikaa (ks. Heikkinen 2016, Heinonen 2017) vai suhteellisen ja kontekstuaalisen, moniarvoisen totuuden aikaa vai (luonnon)tieteellisesti ja rationaalisesti kuvatun maailman *scientia mensura* -totuuden aikaa (Tuomela 1996)?

Charles Peirce tuli ottaneeksi kantaa asian merkityksen ja sen totuuden väliseen eroon kritiikissään William Jamesin pragmatismikäsitystä kohtaan. Peircelle pragmaattinen maksimi yhdistää ”vain” käytännön seuraukset asiaa koskevan käsityksemme ja siten sen merkityksen perustaksi, muttei liitä siihen totuutta (CP 5.2; 5.402; 5.438; 8.191; ks. myös Pihlström 2014; käännös Niiniluoto 2002, 118):

Tutki mitä vaikutuksia, joilla voidaan ajatella olevan käytännöllisiä seurauksia, käsitteen objektilla arvioidaan olevan. Tällöin käsityksemme näistä vaikutuksista on yhtä objektia koskevan käsityksemme kanssa.

Totuus puolestaan selviää vasta ajallaan – tutkimuksen (inquiry) myötä. Tieteellinen tutkimus tähtää Peircen mukaan (CP 5.60) ”doktriinien asettamiseen, ja sellaisenaankin väliaikaisten doktriinien”. Nämä ”vakiintuneet totuudet” (established truths) eivät ole lopullisia vaan ”ehdotuksia, joihin hankkeen ekonomia määrää tutkimuksen toistaiseksi pysähtyvän” (CP 5.589). Samaan tapaan kuin käytännöllisessäkin tutkimuksessa (practical inquiry) uskomukset lähestyvät

ympäröivään maailmaan sopeutumisen kautta asymptoottisesti vastaavuutta todellisuuden kanssa, myös tieteellisen tutkimuksen todenmukaisuus alkaa paljastua kun (tai jos) yhteinen tutkimus pääsee jatkumaan riittävän kauan (periaatteessa loputtomiin; CP 5.407, ks. myös CP 5.374–377; 7.325–327): ”Mielipide, josta väijäämättä ovat yhtä mieltä kaikki jotka tutkivat, on mitä tarkoitamme totuudella, ja siinä mielipiteessä esitetty kohde on todellinen. Näin selittäisin todellisuuden.”

Jos siis esimerkiksi musiikin, musiikkikasvatuksen ja musiikintutkimuksen käytännöllisiä seurauksia, ts. vaikutusta ja merkitystä, arvioidaan kvartaalitalouden, budjettivuoden, tulossopimuskauden tai vaalikauden mittaisissa sykleissä eikä tämä ajallinen mittakaava ole riittävä, on loogista, että luotettavia, todenmukaisia argumentteja musiikin edistämisen puolesta tai vastaan on mahdotonta esittää. Tätä liian lyhyestä aikajänteestä johtuvaa ns. *pragmatistista väärinymmärrystä* voitaneen pohtia vaikkapa musiikin avantgarden valtavirtaistumisen (esim. Burkholder 1983; Stanbridge 2008), populaari- ja marginaalimusiikkien gentrifikaation (Dyndahl ym. 2014), tai vaikkapa (tässä hieman ehkä kärjistäen) ajatusleikkinä opettajakoulutuksen opetussuunnitelmamuutosten näkökulmasta: Jos vuonna 2017 aloittavan luokanopettajaopiskelijan opetussuunnitelmaan ei sisälly soiton tai soitinpedagogiikan opintoja eikä hänelle opettajaksi aikanaan valmistuessaan sen myötä kehity riittäviä valmiuksia ohjata oppilaitaan soittamisen pariin, seuraukset yhteiskunnassa alkavat näkyä siinä vaiheessa kun opettaja viiden vuoden kuluttua asettuu työelämään vuonna 2022. Vuoden 2017 abiturienttien alin eläkeikä on 68 vuotta, joten he ovat työelämässä (pääsääntöisesti) ainakin vuoteen 2066 saakka. Heidän silloin opettamansa lapset saavuttavat täysi-ikäisyyden 2070-luvulla ja vaikuttavat oletettavasti yhteiskunnassamme pitkälle 2100-luvun puolelle. Millaisia nämä seuraukset sitten tarkoittavat, sen kertonee ajallaan paitsi tulevien sukupolvien omakohtainen kokemus, luotettavammin, kattavammin ja ymmärtävämmin asiaa koskeva tieteellinen tutkimus.

Juuri ennakoimattomuuden ja ”totuuden” epävarmuuden (fallibiliteetin) vuoksi yhteiskuntaa, mukaan lukien koulutusta ja tutkimusta, koskevaan toiminnanohjaukseen tulisi jo nyt pyrkiä käyttämään olemassa olevaa tutkimustietoa samalla kun taataan musiikin, musiikkikasvatuksen ja musiikintutkimuksen toimintamahdollisuudet tulevaisuudessa.

Lähteet

- Allen, Grant. 1894. *Post-prandial philosophy*. London: Chatto & Windus.
- Burkholder, Peter. 1983. The historicist mainstream in music of the last hundred years. *The Journal of Musicology* 2 (2): 115–134.
- Dyndahl, Petter, Sidsel Karlsen, Odd Skårberg ja Siw Graabræk Nielsen. 2014. Cultural omnivorousness and music gentrification: an outline of a sociological framework and its applications for music education research. *Action, Criticism, and Theory for Music Education* 13 (1): 40–69.

- Hallam, Susan. 2015. *The power of music: a research synthesis of the impact of actively making music on the intellectual, social and personal development of children and young people*. London: iMerc.
- Heikkinen, Vesa. 2016. Totuuden jälkeen. *Tieteessä tapahtuu* 34 (5): 50.
- Heinonen, Olli-Pekka. 2017. Julkinen päätöksenteko totuudenjälkeisessä ajassa. *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (1): 94–99.
- Louhivuori, Jukka. 2009. Näkökulmia musiikkikasvatukseen merkityksiin. Teoksessa *Musiikkikasvatus: näkökulmia kasvatukseen, opetukseen ja tutkimukseen*. Toim. Jukka Louhivuori, Pirkko Paananen ja Lauri Väkevä. Jyväskylä: Suomen musiikkikasvatusseura FISME. 11–27.
- Mark, Michael. 2002. A history of music education advocacy. *Music Educators Journal* 89 (1): 44–48.
- Niiniluoto, Ilkka. Pragmatismi. Teoksessa *Nykyajan filosofia*. Toim. Ilkka Niiniluoto ja Esa Saarinen. Helsinki: WSOY. 111–164.
- Pajamo, Reijo. 2009. Laulusta tulee kansakoulun pakollinen oppiaine. Teoksessa *Musiikkikasvatus: näkökulmia kasvatukseen, opetukseen ja tutkimukseen*. Toim. Jukka Louhivuori, Pirkko Paananen ja Lauri Väkevä. Jyväskylä: Suomen musiikkikasvatusseura FISME. 31–49.
- Pihlström, Sami. 2014. Pragmatismi. Teoksessa *Logos-ensyklopedia*. Toim. Sami Syrjämäki, Toni Kannisto. Helsinki: Eurooppalaisen filosofian seura ry. Verkkolähde <http://filosofia.fi/node/2409> [15.5.2017].
- Regelski, Thomas. 2016. *A brief introduction to a philosophy of music and music education as social praxis*. New York: Routledge.
- Siljander, Pauli. 2016. *Systemaattinen johdatus kasvatustieteeseen: peruskäsitteet ja pääsuuntaukset*. Helsinki: Vastapaino.
- Small, Christopher. 2010. Afterword. Teoksessa *Sociology and music education*. Toim. Ruth Wright. Farnham: Ashgate. 283–290.
- Stanbridge, Alan. 2008. From the margins to the mainstream: jazz, social relations, and discourses of value. *Critical Studies in Improvisation* 4 (1).
- Tuomela, Raimo. 1996. Tieteellinen realismi ja sosiaalinen todellisuus. Teoksessa *Tieto, totuus ja todellisuus*. Toim. I. A. Kieseppä, Sami Pihlström ja Panu Raatikainen. Helsinki: Gaudeamus. 109–119.